

Pavel KREISINGER. *Češi a Slováci v Austrálii v 1. polovine 20. stoloetia a jejich učast ve svetových válkách*. Praha : Academia, 2018. 400 strán. ISBN 978-80-200-2821-1.

Koniec 19. a začiatok 20. storočia sa do slovenských i českých dejín zapísali aj ako obdobie veľkých emigrantských vln, v ktorých Slováci a Česi odchádzali za novým životom, za prácou a zárobkom najčastejšie do Spojených štátov amerických. No nielen USA sa stali pre všetkých cieľovou stanicou. Aj keď v menšej miere sa k nim pričlenila Kanada, krajiny Latinskej Ameriky, ale aj najmenší kontinent Austrália.

Autora knihy Pavla Kreisingera (Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci) zaujali práve tí Česi a Slováci, ktorí sa z rôznych príčin a rôznych okolností dostali práve do Austrálie. Tým si zvolil síce atraktívnu, ale zároveň aj náročnú tému svojho výskumu, a teda aj jeho písomnej podoby v samostatnej monografii. Podľa jeho zistenia bol jedným z prvých Čechov v Austrálii Mark Blucher, ktorý odišiel z Čiech do Anglicka a tu sa vďaka problémom so zákonom postavil pred súd, ktorý ho odsúdil na sedem rokov vyhnanstva do trestaneckej kolónie v Austrálii. Ako trestanec ukončil svoj pobyt v roku 1836. Autor síce uvádza aj rok jeho smrti (1847), ale nevieme, či zomrel v Austrálii alebo sa vrátil do Európy. Ďalší Česi, resp. obyvatelia Čiech, ktorí medzi prvými navštívili Austráliu boli cestovatelia a prírodovedci ako Tadeáš Haenke, Franz Wilhelm Sieber či dr. Jan Lhotsky. Tí na konci 18. storočia i v prvej polovici 19. storočia spoznávali uvedený kontinent. A v druhej polovici 19. storočia nasledovali aj ďalší, ktorých Pavel Kreisinger uvádza v kapitole *Češi a Slováci v Austrálii do roku 1914*. Zo Slovákov, o ktorých zistil, že pricestovali do Austrálie, uvádza Milana Rastislava Štefánika počas jeho cesty z Tahiti. Štefánik tu pobudol len týždeň, ale prvý trvalo usadený Slovák bol, podľa autora, Ondrej Večera – sklársky odborník, ktorého do Austrálie pozvala austrálska vláda v roku 1912. Ten v Newcastle s bratom založili firmu Philips Leonora Pacific Glass Division. Pristáhalovcov z Čiech a zo Slovenska pribúdalo najmä začiatkom 20. storočia a dôvody ich príchodu boli rôzneho charakteru. P. Kreisinger v tejto kapitole ich menovitým uvedením v podstate ukázal, že nešlo o početných pristáhalovcov a vo viacerých prípadoch šlo skôr o bádateľské a krátkodobé cesty.

Knihy je rozdelená do siedmich kapitol a každá z nich je ďalej členená na podkapitoly. Nečíslovaná je úvodná metodologická časť. V prvej kapitole *Úvod do austrálskych dejín. Češi a Slováci v Austrálii do roku 1918* sa sústreďuje na tých, ktorí sa po vypuknutí prvej svetovej vojny chceli zapojiť do česko-slovenského odboja, čo bolo pre nich viac ako zložitú. Preto hľadali cesty, ako sa dostať do Európy a tu sa potom stať členmi československých légii. P. Kreisingerovi sa podarilo nájsť takýchto ľudí a na príklade niektorých z nich, ako bol František Hájek, Ladislav Sušil a František Novotný, načrtnúť anabázu, akou museli prejsť, aby sa vôbec mohli zúčastniť bojov s rakúsko-uhorskými a nemeckými vojskami, zväčša v radoch austrálskej armády. V tejto kapitole sa stretávame popri popise vojenskej situácie na frontoch Európy, a obzvlášť na juhu Európy, s rozsiahlymi biografiami uvedených vojakov a s ich

zapojením do bojov. Táto metóda výkladu sa autorovi podarila – čitateľ nemusí abstrahovať zážitky a príbehy hrdinov rozprávania a začleňovať ich do príbehu prvej svetovej vojny, ony sú totiž účelne previazané a podávajú tak plastický obraz vojnových pomerov v rokoch 1914 – 1918 v Európe.

Druhá kapitola *Nástin austrálskych dejín a československo-austrálskych vzťahů v meziválečnom období* začína stručným prehľadom austrálskych dejín v medzivojnovom období a poukázaním na to, ako Austrália po skončení prvej svetovej vojny vstúpila na svetovú politickú scénu a snažila sa o definitívnu štátnu suverenitu, ktorá jej ako britskému domínium pred prvou svetovou vojnou chýbala. Medzivojnové obdobie sa v Austrálii nieslo v znamení budovania štátu, čo sa jej vcelku darilo, a to aj po vypuknutí veľkej hospodárskej krízy. Československo-austrálske vzťahy sa v podstate začali formovať od Parížskej mierovej konferencie, keď austrálsky minister obrany George Foster Pearce podpísal Saint-germainskú mierovú zmluvu, ktorá de iure doviedla k zániku Rakúsko-Uhorska. Pavel Kreisinger ďalej sleduje rozvíjanie týchto vzťahov cez budovanie čl. zastupiteľských úradov v Austrálii a následne sa venuje československej krajanovej komunite v Austrálii medzivojnového obdobia. Tá, na rozdiel od iných krajín, kde smerovali vysťahovalci z Československa, nebola veľmi veľká. Podľa údajov zo sčítania obyvateľstva v Austrálii v roku 1921 tu žilo 264 Čechov a Slovákov a v roku 1933 ich tu bolo 610. Po druhej svetovej vojne počet prisťahovalcov z ČSR vzrástol na 1 484 (v roku 1947). Autor tieto počty porovnával s prisťahovalcami z Francúzska a Poľska, ktorých tu prišlo podstatne viac ako prisťahovalcov z Československa. Súčasťou tejto kapitoly je mapovanie aktivít a združení českých a slovenských prisťahovalcov. V rokoch 1927 – 1938 v Sydney existoval Československý krúžok, v ktorom pôsobili väčšinou Česi. Slováci prichádzali do Austrálie najmä z Liptova a Spiša, vo väčšom počte v závere 20. rokov. Autor zisťoval aj ich osudy, skonštatoval, že slovenskí emigranti boli spravidla v ťažšej situácii ako českí, lebo v ich prípade šlo o roľníkov, bez väčšieho vzdelania a remeselných znalostí, čo im sťažovalo situáciu pri hľadaní práce. Z Čiech prichádzali väčšinou remeselníci, ktorí si prácu našli skôr a ľahšie. V exkurzoch, ktoré do tejto kapitoly zaradil P. Kreisinger sa čitateľ dozvie o hospodárskych a obchodných vzťahoch medzi ČSR a Austráliou, ale aj o Austrálčanoch v medzivojnovom Československu, najmä austrálskych politikoch, ktorí obdivovali prezidenta ČSR T. G. Masaryka a snažili sa s ním aj osobne stretnúť. Piatim Austrálčanom bol udelený Rád bieleho leva, zväčša šlo o austrálskych honorárnych konzulov – obchodníkov, podnikateľov, ktorí napomáhali rozvoju československo-austrálskej spolupráce.

Tretia kapitola má názov *Česko-slovensko-austrálske vzťahy v letech 1938 – 1939*, ktorá sa zaoberá krátkym, ale zložitým obdobím v závere 30. rokov 20. storočia. Ako ukázali práce austrálskych historikov, austrálski politici sa k diktátorským režimom – v Nemecku a Taliansku správali rovnako servilne, ako väčšina európskych krajín, hlavne Francúzsko a Veľká Británia, vari len s výnimkou bývalého austrálskeho ministerskeho predsedu B. Hughesa, ktorý ostro kritizoval politiku vtedajšieho predsedu vlády J. A. Lyonseho vo vzťahu k Nemecku a Taliansku. P. Kreisinger, prechádzajúc od austrálskej politiky a politikov k Československu a k Čechom a Slovákom v Austrálii, opísal snahu viacerých krajanov (Josef Ladislav Erben) ukázať v austrálskom prostredí, že ČSR nie je takým neprijateľným a nepriateľským štátom, ako bola vykresľovaná austrálskymi politikmi i austrálskou tlačou. Po obsadení čas-

tí územia ČSR v roku 1938 a následnej emigrácii mnohých občanov Československa, ale aj Nemcov a Rakúšanov, ktorí predtým emigrovali do ČSR a teraz boli nútení opustiť aj tento štát, zmenila Austrália svoju politiku voči Československu a jej občanom, čo sa prejavilo v ochote poskytnúť 15 tisíc vstupných víz. Autor však dodáva, že Austrália mala najmenší záujem o Židov, ktorí však emigrovali, resp. chceli emigrovať vo väčšom počte ako iní antifašisti. V podkapitole *Ve stínu mnichovských událostí: českoslovenští uprchlíci, židovští emigranti a exulanti a jejich odchod do Austrálie* sa autor venuje osudom jednotlivých židovských emigrantov, ktorí si vybrali Austráliu ako svoju cieľovú stanicu. V rokoch 1938 – 1940 ich bolo asi 400. V roku 1939 žilo v Austrálii približne 600 Čechoslovákov, o rok neskôr ich už evidovali 937, ktorí však netvorili ucelenú komunitu, lebo boli rozptýlení vo všetkých šiestich zväzových štátoch. O to väčšia úloha pripadla československému generálnemu konzulátu, ktorý síce generálny konzul F. Květoň odovzdal Nemcom, ale vicekonzul Adolf Solanský tento akt nerešpektoval a pokračoval v činnosti, a to aj organizovaním odboja na pôde Austrálie. To, ako píše P. Kreisinger, sa stalo jednoduchším po vstupe Austrálie do vojny s Nemeckom. Touto problematikou sa autor zaoberá v štvrtej kapitole *Situace československé krajanské komunity v Austrálii od března do září 1939*.

Piata kapitola *Československý generální konzulát v Sydney a jeho činnost v letech 1939 – 1945* mapuje jednak zložité obdobie tohto zastupiteľského úradu od začiatku vojny po uznanie československej exilovej vlády austrálskou vládou 22. novembra 1940 a potom zas jeho aktivity pri podpore československého zahraničného odboja a jeho londýnskeho ústredia. Osobitne si všíma židovskú komunitu a jej vzťah k československému odboju, ktorý až do roku 1943 bol vlašným. Situácia sa zmenila až v uvedenom roku, keď židovská emigrácia z Československa začala štedrejšie podporovať Zvláštny fond prezidenta republiky. Ďalšou otázkou, ktorú nachádzame v tejto kapitole je otázka nábora dobrovoľníkov k československej armáde na Strednom východe. Čitateľ sa v nej dozvie, aké problémy ho sprevádzali, že v tejto činnosti vynikal konzul Solanský, ale ďalší konzuli, ktorí tu pôsobili, sa k nábore stavali veľmi vlašne. Naopak honorárni konzuli v Melbourne a Adelaide sa na nábore aktívne podieľali snažiac sa aspoň takou formou pomôcť čl. odboju. Výsledok všetkých aktivít však nebol veľký, krajanovia o vstup do armády nejavili záujem. Celkom sa prihlásili šiesti, no ich odchod na front bol sprevádzaný zložitými rokovaniami s austrálskou stranou a byrokratickými prietahmi. Z nich len jeden bol Slovák, čo neskôr konzul Adolf Solanský vysvetlil tým, že Slováci, ktorých bolo v Austrálii viac ako Čechov, boli s existenciou Slovenskej republiky spokojní a nevideli dôvod bojovať proti vlastným. V tejto kapitole je ešte časť venovaná Československému červenému krížu a jeho pomoci čl. zahraničnému odboju.

Šiesta kapitola *Československé honorární konzuláty v Austrálii za druhé světové války, jejich úloha a působení* sa zaoberá honorárnymi konzulmi a konzulátmi v Melbourne, Adelaide, Brisbane a Perth a tým, ako pomáhali československej emigrácii. Ako predchádzajúce kapitoly, aj táto má biografickú vsuvku – tento raz ide o Emila Karla Balleka, pražského rodáka, ktorý v Austrálii pomáhal československému konzulovi Solanskému organizovať čl. odboj, a Otta Eisensteina, rodáka z Pacova, a jeho manželku Editu. Autor v tejto časti monografie opísal početne skromné komunity československej emigrácie, z ktorej sa viac-menej vyčleňovali slovenskí emigranti. Činnosť konzulov i čl. emigrácie sa tu zužuje na jednotlivcov, čo má svoj odraz aj

v samotnej publikácii, v ktorej čitateľ nájde celý rad osudov jednotlivých emigrantov tak počas druhej svetovej vojny, ako aj po jej skončení. Pre slovenského i českého čitateľa je určite zaujímavé dozvedieť sa mená austrálskych honorárnych konzulov i to, ako sa k tejto čestnej funkcii dostali a ako v nej aj obstáli. Napr. honorárny konzul austrálsky podnikateľ Norman L. Burnell v Západnej Austrálii „o čsl. emigrantov nejavil žiadny záujem“. Čo však autor knihy ocenil bolo, že po vypuknutí vojny neodovzdal svoju agendu Nemcom, ktorí o ňu žiadali všetkých honorárnych konzulov.

Poslednou kapitolou je kapitola s názvom *Austrálska armáda a Čechoslováci v austrálskej armáde za druhej svetovej vojny*. V nej P. Kreisinger opisuje vstup Austrálie do vojny, pripravenosť, resp. nepripravenosť jej armády, odvody a vstup dobrovoľníkov do nej a pôsobenie austrálskych jednotiek na európskych bojiskách. V tejto časti dopĺňa obraz druhej svetovej vojny cez prizmu austrálskej armády, niektoré informácie sa z predchádzajúcich kapitol aj opakujú, ale tento moment čitateľa neruší, pretože pomáha aj autorovi, aj čitateľovi vysvetliť a pochopiť jednotlivé súvislosti, najmä pri opise osudov jednotlivých čsl. emigrantov. Hoci kapitola nesie názov, ktorý hovorí o Čechoch a Slovákoch, o Slovákoch sa čitateľ veľa nedozvie, ale vysvetlenie, prečo je to tak, vie už z predchádzajúcich kapitol – bol to spomínaný pozitívny vzťah k slovenskému štátu. Napriek tomu autor do tejto kapitoly zaradil biografický portrét Slováka Jozefa Františka Kapanicu, rodáka z Ružomberku, ktorý s matkou a súrodencami pricestoval do Austrálie v roku 1931. V roku 1940 jemu a jeho dvom bratom bolo udelené austrálske občianstvo a do austrálskej armády narukovali už ako občania Austrálie. J. F. Kapanica sa počas bojov dostal do japonského zajatia a nakoniec v zajateckom tábore na Borneu v roku 1945 zahynul. Posledná kapitola je obohatená o celý rad fotografií – jednak Čechov a Slováka, ktorí vstúpili do austrálskej armády a jednak aj o fotografie miest, ktoré sa s nimi spájajú.

Pavel Kreisinger vo svojej knihe načrtol zaujímavý hoci len čiastkový obraz života českej a sčasti i slovenskej emigrácie v Austrálii s akcentom na dva svetové vojnové konflikty. Opieral sa nielen o existujúcu literatúru, ale aj o archívny výskum v Čechách i v Austrálii, čo mu nepochybne pomohlo napísať dôveryhodný príbeh československej emigrácie v ďalekej Austrálii.

Peter Švorc